

Sodan selitykset testissä

HEIKKI HIILAMO

Anssi Männistön toimittama kirja ”Miksi soditaan?” houkuttaa perinteisen kirjaesittelyn sijaan leikillisen ”tutkimuksen” laatimiseen. Kirja ilmestyi vuoden alussa, eikä kirjoittajilla ollut siis tietoa siitä, alkaako Irakin sota vai ei. Nikkaroin artikkeleiden pohjalta teorian palasia ja rakennan niistä hypoteeseja siitä, miksi Yhdysvaltojen kaltainen suurvalta voisi ryhtyä sotaan. Empiirinen testi suoritetaan Irakin sodan ja sen jälkeisten tapahtumien perusteella. Kysymys on siitä, miten hyvin teorit ja hypoteesit onnistuivat selittämään tätä sota.

”Miksi soditaan?” -kirjan tutkijajoukko ei tietenkään ollut valmistautunut siihen, että heidän ajatustensa perusteella käytäisiin kiinni päivänpolitiikkaan. Kirja pohjautuu Ylen avoimen yliopiston samannimiseen ohjelmasarjaan, joka lähetettiin viime vuonna ja uusittiin tänä keväänä. Useimmat kirjoittajat eivät suoraan pohdi sotien syitä, vaan pikemminkin niiden luonnetta, roolia ja tulevaisuutta. Teorianmuodostuksessa on siis käytettävä jossain määrin henkistä väkivaltaa.

Teorit ja hypoteesit

Tarja Cronberg kuvaa omassa artikkelissaan Yhdysvaltojen sotateknologista ylivoimaa, joka

mahdollistaa ”virtuaalisen sodan” ja täsmäväkivallan. Cronbergin mukaan huipputeknologiaa käytetään sodissa, jotka ovat intensiivisiä ja ajallisesti rajattuja ja joissa hyökkääjän henkilötappiot ovat vähäisiä. Kärsijöinä ovat siviiliväestö, instituutiot ja infrastruktuuri. Suurvalta voi aloittaa korkean teknologian konfliktin, koska vain sillä on mahdollisuus koota sen vaatimat resurssit. Ensimmäinen hypoteesi nojaa teknologiseen imperatiiviin: Yhdysvallat voi ryhtyä kuvatus kaltaisiin virtuaalisotiin, koska vain sillä on teknologiset ja taloudelliset edellytykset niihin.

Jaakko Hämeen-Anttila kirjoittaa islamista sodan ja rauhan uskonnosta. Hämeen-Anttilan mukaan islamilaisissa maissa sotaisuus ei tule uskonnosta, vaan yhteiskunnallisista epäkohdista. Juha Pentikäinen huomauttaa, että Raamattu on Koraania sotaaisempi kirja. Molemmat tutkijat muistuttavat, että kristityt ovat tulkinneet lähetyskäskyn kehotuksena valloitusotaan. Toinen hypoteesi selittää Yhdysvaltojen sotia kristinuskon ristiretkenä islamia vastaan.

Pertti Multanen kuvaa Lähi-idän konfliktin kolonialistisia taustoja. Tuomo Melasuo puolestaan yhdistää imperialismin joukkotuhoaseiden kehittämisestä epäiltyjen maiden uhkaa-

Anssi Männistö (toim.)
Miksi soditaan?
Tampere: Vastapaino,
2003

misen ”ennalta ehkäisevällä sodalla”. Kolmas hypoteesi pitää Yhdysvaltojen sodankäyntiä kolonialismin ja imperialismien ilmentymänä.

Anssi Männistö väittää kylmän sodan päättyneen vasta syyskuun 11. päivän terroriisakuun 2001. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Yhdysvaltojen ulkopolitiikasta puuttui suuri teema. Se löytyi vasta, kun Bush nuoremman opiksi tuli terrorismin hävittäminen maailmasta. Männistön mukaan terrorismin vastainen sota on Yhdysvalloille kaiken poliittisen toiminnan ohjenuora ja aikakautta ohjaava ideologia. Neljäs hypoteesi tulkitsee sodankäynnin yhdeksi elementiksi Yhdysvaltojen taistelussa terrorismia vastaan.

Pekka Niemi pohtii väkivallan psykologisia syitä, tarkemmin sanottuna sitä, millaiset tapahtumat ja olosuhteet johtavat siihen, että yksilön psyyke ”unohtaa” tavanomaisen vastuun ja myötätunnon toisia ihmisiä kohtaan. Yhtenä syynä Niemi mainitsee kollektiivisen trauman

ja esimerkkeinä siitä Saksan 1930-luvun alussa, Suomen vuoden 1918 tapahtumat ja syyskuun 11. päivän terroriis-kun. Viides hypoteesi väittää, että Yhdysvaltojen sotien taustalla on syyskuun 11. päivän terroriis-kun synnyttämä kollektiivinen trauma.

Jussi Pakkasvirta pohtii, olisi-ko nationalismista enää sotien selittäjäksi. Pakkasvirta ottaa tu-kea antropologi Benedict Ander-sonilta, joka on laajentanut na-tionalismin käsitettä kohti kuvi-teltua poliittista yhteisöä ja ano-nyymien yhteisöllisyyden käsitet-tä. Yhteisöjä rakentaa joukkotie-dotus, joka luo samankaltaisia tulkintoja maailmasta. Kukaan ei ole ehkä valmis kuolemaan Naton tai EU:n puolesta, mutta ylikansallisen median luoman länsimaisen mega-indentiteetin puolustaminen saattaa vaatia ää-rimmäistä väkivallan käyttöä. Kuudes hypoteesi tulkitsee Yh-dysvaltojen sotatoimet osaksi and-ersonilaisittain ymmärrettyä länsimaista nationalismia.

Raimo Väyrysen mukaan so-tien selittämisessä kilpailee kaksi mallia: epäkohtien korjaaminen ja ahneus. Väyrysen tuntuu kal-listuvan ensiksi mainitun puo-leen. Hänen mukaansa Yhdys-valtojen Irakin-politiikan pyrki-myksenä – siis ennen sotaa – oli-vat häirikkövaltion demokrati-sointi ja siihen liittyen terroris-min ja joukkotuhoaseiden uhan torjuminen. Seitsemäs hypoteesi tulkitsee Yhdysvaltojen sodan-käynnin keinoksi korjata maail-man epäkohtia.

Riikka Kuusisto ja Heikki Luostarinen tuntuvat valinneen epäkohtien korjaamisen ja ah-neuden välillä jälkimmäisen vaihtoehdon. Kuusisto arvioi läntisten suurvaltojen kylmän sodan jälkeistä sotaretoriikkaa.

Kuusiston mukaan johtajat ovat esitelleet itsensä jaloina sankarei-na ja vastustajat kaiken pahan ruumiillistumana. Sodan koh-teeksi joutuneen maan väestö on joukko pelastettavia, jotka odot-tavat sankareiden voittoa viatto-mina, passiivisina ja avuttomina. Heikki Luostarinen jatkaa sota-propagandan analyysia johto-päätöksiin asti. Luostarisen mu-kaan teollistuneen lännen sodat on 1900-luvulla käyty kaikkien sotien lopettamiseksi, ei kansoja vaan niiden pahoja diktaattoreita vastaan, uuden ja paremman maailmanjärjestyksen luomiseksi sekä mittaamattoman arvok-kaiden periaatteiden vuoksi. So-tien taustalta löytyy Luostarisen mukaan ylevien periaatteiden si-jasta ahneutta, eduntavoittelua ja kylmää hyväksikäyttöä. Kah-deksannen hypoteesin mukaan taloudelliset edut selittävät Yh-dysvaltojen sodankäyntiä.

Analyyysi

Muutama varoituksen sana en-nen analyysin suorittamista. Kir-joittajalla ei ole hallussaan Irakin sodan taustoista, kulusta ja jäl-kiselvittelystä sellaista sotalaallista, poliittista tai taloudellista läh-demateriaalia, josta ei olisi ra-portoitu mediassa. Empiirinen aineisto on äärimmäisen pinta-puolinen. Vanhan empirian si-jaan käytettävissä on vain niin sanottua pehmeää tietoa, joka on erityisen altis subjektiivisille tulkinnoille.

Kysymys Irakin sodan syistä on erittäin monimutkainen, eikä toki voi alistua yhteen tulkin-taan. Aivan ilmeiseltä tuntuu se, että Yhdysvallat ryhtyi maaso-taan kaukana oman alueensa ul-kopuolella teknologisen ja talou-dellisen ylivoimansa turvin. Poliittinen johto tiesi, että sota pys-tytään viemään läpi nopeasti ja

ilman suuria henkilotappioita. Ensimmäinen Yhdysvaltojen teknologista ja taloudellista yli-voimaa korostava hypoteesi sai vahvistusta Irakin sodassa. Li-säksi se luonnehtii tärkeällä ta-valla Yhdysvaltojen sotalaallista roolia ja asemaa. Hypoteesi ei kuitenkaan johda kovin pitkäl-le. Sotaa ei vielä selitä se, että jol-lakin on ylivoimainen kyky käy-dä sitä.

Toisen hypoteesin mukaan Irakin sota oli uusi versio miek-kalähetyksestä. Sodalle loi var-masti Yhdysvalloissa kannatusta se, että se kohdistui islamilaiseen maahan. Äärikristilliset piirit ovat luonnollisesti tukeneet so-taa myös Yhdysvaltojen ulko-puolella. Fundamentalistikristi-tyt tuskin yksin onnistuivat liet-somaan Bushia sotaan.

Entä sitten imperialismiin ja kolonialismiin liittyvät hypotee-sit? Sotien selityksissä yleiset teo-riat tuntuvat toimivan melko hyvin. Irakin sodasta on helppo löytää sekä kolonialismin että imperialismien piirteitä. Raport-tien perusteella Yhdysvallat on Irakissa ollut kiinnostuneempi maan luonnonvaroista kuin asukkaiden terveydestä tai kult-tuuriaarteista. Lisäksi on rapor-toitu tavallisten irakilaisten nöy-ryytyksistä ja mielenosoittajien tulittamisesta. Paljon puhuva symboli oli Saddam Husseinia esittäneen patsaan kasvojen peit-täminen Yhdysvaltain lipulla. Mutta mikä on syy ja mikä seu-raus? Kolonialistinen teoria tun-tuu sopivan kuvaamaan sodan seurauksia, mutta syyt se ei ta-voita.

Neljäs ja viides hypoteesi aset-tavat Irakin sodan ajankohtaisiin kehyksiin. Olennaista ei ole se, päättynytkö kylmä sota todella 11. syyskuuta 2001, kuten Anssi Männistö esittää, vaan se, että

Yhdysvallat muutti tuolloin ratkaisevalla tavalla ulkopoliittikaansa. Terrori-iskun voi tulkita kautta historian ensimmäiseksi sotatoimeksi, joka kohdistuu yhdysvaltalaisiin siviileihin heidän omassa maassaan. Tästä syystä se oli järkytys vailla vertaa. Maan poliittinen johto kuitenkin loi tapahtumasta sen todellisetkin mittasuhteet ylittävän näytelmän ja hankki sen avustuksella hegemonisen aseman, jonka turvin on voitu toteuttaa jo ennen terrori-iskua laadittuja suunnitelmia. Näin ollen terrori-isku sinänsä ei vielä riittä selittämään Irakin sota. Lisäksi on huomautettava, että YK:ssa esitetyt todisteet Irakin terrorismiuhteyksistä jäivät heppoisiksi.

Terrori-iskun synnyttämä hysteria ei koskenut vain Yhdysvaltoja vaan koko läntistä maailmaa. Vahvimmin se tuntui maisa, jotka perinteisesti ovat olleet lähellä Yhdysvaltoja tai tavoitelleet tuota asemaa. Kuudes hypoteesi – nationalismi – tuntuu selittävän paitsi Irakin sota myös sitä, että Bushin hallinnon manipuloima tulkinta terrori-iskusta hyväksyttiin lähes kriittikittömästi niin monessa maassa. Isku ei kohdistunut vain Yhdysvaltoja vastaan, vaan kaikkia ”meitä” vastaan, siis sitä yhteisöä, jonka moderni aikakäsitys, joukkotiedotus ja koulutus ovat synnyttäneet länsimaihin. Anonyymin yhteisöllisyyden kautta voi selittää esimerkiksi sitä, miksi Tanska osallistui Irakin sotaan. Terrori-isku sai toki aikaan Yhdysvaltojenkin mittapuun mukaan val-

tavan nationalismin huuman, joka on kestänyt näihin päiviin asti. Sen turvin hyökkäys oli mahdollista suorittaa ilman YK:n antamaa valtuutusta.

Ensimmäisen ja kuudes hypoteesin todistavat, että Yhdysvalloilla oli kyky hyökätä Irakiin ja poliittinen kannatus sille. Kumpikaan hypoteesi ei kuitenkaan vielä selitä sitä, mikä lopulta ratkaisi hyökkäyksen.

Jäljelle jää vielä kaksi hypoteesia, joista toista voisi kutsua idealistiseksi ja toista inhorealistiseksi tai kynniseksi sodan selitykseksi. Oliko sodan taustalla Yhdysvaltojen yritys luoda irakilaisille parempi tulevaisuus ja pelastaa maailma diktaattoreilta ja terroristeilta – vai pyrkikö Bushin hallinto ajamaan yhdysvaltalaisen eliittien itsekäitä etuja? Hyökkäys ei ainakaan näytä pelastaneen maailmaa Irakin joukkotuhoaseilta, koska sellaisia maasta ei ole löytynyt. Jos hyökkäyksen taustalla oli epäkohtien korjaaminen, miksei ennalta ehkäisevän hyökkäyksen ensimmäisenä maalina ollut Pohjois-Korea, jolla on tiettävästi ydinaseita ja jossa kansaa sorretaan vielä entistä Irakiakin järjestelmällisemmin (mutta jolla on myös Irakia vahvempi ja puolustustahtoisempi armeija)?

Vertaus Pohjois-Koreaan pakottaa nostamaan esille myös öljyn ja Irakin strategisen sijainnin Lähi-idässä. Ahneus tuntuu selittävän parhaiten Irakin sodan syytä. Yhdysvallat on ottanut Irakin öljyn haltuunsa, lisäksi se on jälleenrakentamisen nimissä

yksityistämässä koko maan talouden. Sopimuksista oli neuvoteltu jo silloin, kun pommit vasta putosivat. Suunnitelmissa on myös vapaakauppa-alue. Talous ei ole kovinkaan näkyvästi esillä Männistön kirjassa. Siksi tekisi mieli kysyä asiantuntijoilta, voisiko meidänkin aikanamme sota olla – ei vain politiikan jatkamista toisin keinoin vaan myös – talouden jatkamista toisin keinoin. Irakin sodan jälkeen keskustelu talouden globalisoitumisesta saa varmasti uusia sävyjä.

Johtopäätökset

Edellä kuvatut hypoteesit on rakennettu kuvaamaan yksinomaan Yhdysvaltain kaltaisen suurvallan median rakastamia sotia, eivät rapautuvien mahtien sotia hajoavissa tai hajonneissa valtioissa, kuten Tshetsheniassa, puhumattakaan täysin unohdetuista sodista, kuten Sudanissa. Tämän kirjoituksen kannalta olennaista ei ole lopulta se, miten paljon edellä esitetyt teoriat ja hypoteesit kilpailevat toistensa kanssa ja mikä niistä osoittaa parasta selitysvoimaa. Ahneus Irakin sodan syynä tuntuu kaikkein vakuuttavimmalta, mutta muutkin teoriat ja niiden pohjalta luodut hypoteesit antavat lisäymmärrystä tapahtuneelle. Analyysi onnistui toivottavasti todistamaan sen, miten asiantuntevat ja keskenään keskustelevat essee ihmiskunnan ikuisuusaiheesta herättävät ajatuksia myös tuiki ajankohtaisessa tilanteessa.